

Dr. DRAGÁN IVÁN:

GONDOLATOK A MAGÁNFÖLDTULAJDONOSOK REHABILITÁSÁRÓL

I.

Egy gyakorló szövetkezeti jogásznak - forrongó társadalmunkban - ha hozzászólásra vállalkozik, számítnia kell arra, hogy a bíróság keresttüzébe kerül, és vállalnia kell a tévedés kockázatát is. Az elmélet számára sem lehet azonban közömbös a gyakorlat által történő megközelítés.

A MJE által ez évben szervezett tanácskozáson - a jelentősen eltérő álláspontok miatt is - számomra homályban maradt és jelenleg is homály fedi az erkölcsi és jogi rehabilitáció fogalmát, terjedelmét, tartalmát, valamint a rehabilitáció jogi alapját, vagy éppen jogi megalapozatlanságát. Mielőtt ennek - az elméleti igények kielégítése nélkül - jogi elemzésébe kezdtem volna, hogy bátorságot merítsek hozzászólásomra, elsősorban magamnak tettem fel a kérdést, amely így szól: a társadalmi, politikai, gazdasági rendszerváltásnak törvényszerű velejárója-e az erkölcsi, jogi, anyagi rehabilitáció ?

Nem tartom feladatomnak a különböző beállítottságú pártok által a választási kampány során, főleg a parasztokat ért sérelmek jóvátételével foglalkozni /mert nincs szándékomban szerény hozzászólásomat politikai sikra terelni/, ezért - részrehajlás nélkül - a gyakorlat szempontjából is maradjunk a jog területén.

A saját magamnak adandó válasz keresése során az alábbiakból indultam ki:

1. Az Országgyűlés 1990. március 14-én megtartott

ülésén törvényt alkotott az 1945. január 1. és 1963. április 4-e közötti törvénysértő ítéletek semmissé nyilvánításáról.

2. Ezt megelőzően a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa több, főleg politikai jellegű büntető ügyekben hozott rehabilitációs döntéseket.

3. Az 1987. évi I. Tv., a földtörvény jelentős módosításokat hajtott végre a földjogi viszonyokban, így többek között lényegében megszüntette a tartós földhasználat intézményét. Az 1990. évi IX. Tv. pedig megszüntette a földmegváltás intézményét.

4. A korábbi országgyűlés a jogállam kiépítése és az Alkotmányban biztosított alapvető jogok védelme céljából az 1989. évi XXXII. Tv.-el létrehozta az Alkotmány Bíróságot.

5. A korábban működött minisztertanács az utóbbi években több, főleg munkajogi és társadalombiztosítási rendelkezést hozott a korábban okozott jogsérelmek anyagi rehabilitációjával kapcsolatban.

6. "A Nemzeti Megújulás Programja" - sokak által különböző megközelítésből vitatottan - az alábbiakat tartalmazza: "A kormány új agrárpolitikát hirdet meg. A piacgazdaság elképzelhetetlen valódi tulajdonos nélkül, amely a mezőgazdaságban nagyrészt természetes személyek tulajdonát jelenti és zömében egybe esik a tulajdon és a használat. Célunk igazságot szolgáltatni a parasztságnak az elszenvedett sérelmekért."

Felmentem magam a további ellemzésektől, illetve a további tények felsorolásától, mert a lényegét talán az eddigiekkel is érzékeltetni tudtam.

Mindezekből arra a következtetésre kellett jutnom, s ezen keresztül válaszolnom önmagamnak, hogyha a korábbi

- különböző szintű - jogszabályokban felismerhetők a jogállamiság megteremtésére való törekvés jegyei, akkor a szabad választás alapján létrejött /létrejövő/ jogállamnak nemcsak joga, hanem egyenesen kötelessége jóvátenni mindazt, amit a korábbi pártállam az emberi jogok sérelmére elkövetett. A jelenlegi hatalomnak folytatni kell azt a folyamatot, amit a korábbi hatalom megkezdett.

Ha mindehhez azt is hozzátesszük és elfogadjuk, hogy a szabad választások alapján és után hatalomra került politikai erők határozott szándéka a rehabilitáció, vagyis az erkölcsi és anyagi jóvátétel, akkor a jog feladata az kell legyen, hogy mutasson rá a jogi szabályozás lehetőségére úgy, hogy az ne okozzon nagyobb jogsérelmet, mint amit vagy amennyit jóvá kíván tenni. A jogi szabályozásnál nem lehet figyelmen kívül hagyni annak közgazdasági hatását sem, de ezzel kapcsolatban nem rendelkezem kompetenciával. A jogi szabályozás alapvető célja és feladata: az embert ért jogsérelmek jogi orvoslása.

II.

Mondanivalómat ezekután leszűkítem, kizárólag a föld-rehabilitációra szoritkozom. Mielőtt ezt megtenném, indokoltnak tartom előrebocsátani, hogy megítélésem szerint is a jogos sérelmek orvoslására egy önálló rehabilitációs törvény megalkotásával kerülhet sor. Ezt követkeheti, vagy ezzel párhuzamosan kerülhet sor egy új földtörvény megalkotására. A kettőt - egyszerű kifejezéssel élve - összemolni tévedés.

Nagyon nehéz jogi kérdésnek tartom, nem is vállalkozom elméleti megoldására, mert ez a jogtudomány és a jogtudósok feladata lehet, ezért csupán érintem, hogy a rehabilitációval is megvalósítandó tulajdoni reformnak alkotmányos

garanciáit is meg kell teremteni.

Maga a rehabilitáció két alapvető fogalmat takar:

a/ az alaptalanul vádolt, vagy elítélt személyek becsületének visszaadása;

b/ bírói, vagy közigazgatási /jogszabályi/ úton a jogaiktól megfosztottaknak előző jogaikba való visszahe-lyezése.

Az erkölcsi rehabilitáció látszik a legegyszerűbb- nek - bár jelentőségét korán sem szabad lebecsülni - azál- tal, hogy a sértettektől a jogállam méltóan és ünnepélye- sen bocsánatot kér. Ezek után kerülhet sor a föld tekinte- tében az anyagi rehabilitációra, amellyel kapcsolatban két megoldás látszik jogilag járható útnak:

a/ az örökváltság intézményesítése, amely állami kötvénnyel, vagy értékpapírral valósítható meg;

b/ a természetben történő rehabilitáció.

Magam a természetbeni rehabilitációnak vagyok a hiva, abból a római jogi /és a Ptk-ban is fellelhető/ alapelvekből kiindulva, hogy - amennyire erre mód van - az eredeti álla- potot kell visszaállítani /in integrum restitució/.

Az eredeti állapot visszaállítása azért nem tehető teljes körűvé, mert az eredeti földterület nagyságrendje, különböző okok miatt /pl. lakótelep építés, kisajátítás, zártkert alakítás stb./ nincs meg. Következésképpen más elfogadható megoldást kell keresni.

A jogi megoldás keresésénél is ki kell mondani, vagy legalábbis le kell szögezni, hogy nem új földosztásról van szó, hanem a meglévő földterület újbóli tulajdonba adásáról /ha úgy tetszik megszemélyesítéséről/. Bármilyen megoldást keresünk azt tudomásul kell venni, hogy igazsá- gos rendezésre nem kerülhet sor, mert akarva-akaratlanul sértett személyek mindenképpen lesznek, illetve maradnak.

A konkrét javaslat megtétele előtt - úgy gondolom - elkerülhetetlenül érintenem kell a földmegváltás intézményét, és ezen keresztül az érintettek körét még akkor is, ha ezt a jogintézményt az 1990. évi IX. törvény megszüntette.

Alig vitatható, hogy az 1967. évi IV. Tv.-ben szabályozott és az 1987. évi I. Tv.-ben még fenntartott földmegváltás intézménye, politikai - ideológiai indíttatástól vezérelve lett szabályozva. Létrehozták ezzel az oszthatatlan földtulajdon szocialista elméletét, és ehhez a jogilag is szabályozott "új" oszthatatlan szövetkezeti földtulajdont. Az új szót tudatosan tettem idézőjelbe, mert a szövetkezeti elmélet és a gyakorlat ismeri ugyan az oszthatatlan szövetkezeti tulajdont, de más formában és lényegesen eltérő tartalommal, amikor is a magántulajdonosok - a kérdést egyszerűen megközelítve - saját tulajdonukat kockáztatva határozzák el oszthatatlan /közös/ tulajdon létrehozását.

A jogi szakirodalom és a jogelmélet a korábbi években is, de most méginkább vitatta és vitatja az oszthatatlan szövetkezeti földtulajdont és annak jogi megoldását, mert:

a/ A tulajdonosok közötti tulajdonszerzésbe az állam erőszakkal - kisajátítási jelleggel - avatkozott be.

b/ Az új tulajdonos - jelen esetben a szövetkezet - nem alanya, hanem eszköze volt a tulajdonszerzésnek.

c/ A földmegváltás törvényi intézményesítésével megsértettük a Helsinkii Nyilatkozatot, amit a magyar állam akkori hivatalos képviselői is aláírtak. Ennek 14. cikkelye szerint minden embernek joga van a tulajdonhoz, és azt tőle elvenni nem lehet.

d/ Alkotmányjogilag is vitatható a földmegváltás törvényi szabályozása.

A gyakorló jogász itt sem bocsátkozhatott elméleti témák megfelelő szintű kifejtésére, éppen ezért az általam elmondottakat kérem morzsáknak tekinteni.

III.

Konkrét javaslatom megtételénél abból indultam ki, hogy a polgári értékrend a tulajdon biztonságának, piaci forgalmának, örökölhetőségének helyreállításával tehető jóvá. A föld tekintetében viszont - a korlátozott lehetőség miatt - speciális megoldásokat kell keresni, ez a megoldás pedig egyesek sérelmével járhat. Számítok arra, hogy a megoldásra tett javaslat nem mindenkién vált ki osztatlan sikert vagy elismerést.

Kiindulópontnak az 1968. január 1-i állapotot tekintem, vagyis az 1967. évi IV. Tv. hatályba lépését. Mind-ebből következik, hogy e jogszabállyal elkövetett jogsérelmet kell elsősorban - jogállamhoz kellően és méltóan - jogi rehabilitációval jóvá tenni.

A korábban - bármilyen okból - jogsértettek erkölcsi és anyagi rehabilitációját az állam vállalja magára örök-váltság megoldással. Ezt azért látom indokoltnak így megoldani, mert a korábbi, főleg külső indíttatástól vezetett "önkéntes földfelajánlások" jogilag nem rekonszválhatók ezek - szubjektív indíttatásoktól vezérelve pedig - utólag nem szabályozhatók.

Marad tehát az 1968. január 1-e utáni megváltással sérelmet szenvedettek rehabilitálása. Mivel nem lehet szerencse kérdése az, hogy a korábbi pártállam mikor ismerte fel a megváltás intézményének tarthatatlanságát, a rehabilitáció minden "megváltást" szenvedőre /örökösre/ ki kell hogy terjedjen.

A fentiek ismeretében a jogosultra kell bízni, hogy az

örökváltság jogával él, vagy az aranykorona alapján kéri a tulajdonjog visszaállítását.

A tulajdonjog visszaállítása az állami földek terhére történjen, utólagos elszámolási kötelezettség nélkül. Amennyiben a rendelkezésre álló állami földterületből a tulajdonjog helyreállításával kapcsolatos igények nem elégíthetők ki, igénybe kell venni a termelőszövetkezetek tulajdonába megváltással került állami tartalék földeket, a közbirtokossági területeket és a volt legeltetési bizottságoktól ingyen átvett területeket.

A magán földtulajdonjog megszemélyesítését, a tulajdonba adást itt le kell zárni, hétköznapi kifejezéssel élve, a karót itt le kell verni. Ha ez a megoldás mégsem fogadható el, akkor sor kerülhet a termelőszövetkezetek által megváltott földek igénybevételére. Ez azonban megítélésem szerint beláthatatlan következményekkel járhat.

Az állami tulajdonban álló földterület elegendőnek látszik a megváltás miatt rehabilitálandók tulajdoni igényének kielégítésére, mert számításba kell venni, hogy a volt tulajdonosok egyrésze az örökváltság lehetőségével fog élni, különösen azok, akik jelentéktelen terület tulajdonosaivá válnak.

Ezek után számítani kell arra, hogy a földterület egyrésze "gazdátlan" marad. Itt és most a szövetkezetek által megváltott földekre gondolok. Ezeket a tagoknak el kell adni a lehető legkedvezőbb feltételek mellett. Az így befolyt összeget be kell fizetni egy Központi Földrehabilitációs Alapba, s ebből kell kielégíteni azokat, akiknek a föld természetben nem adható ki, vagy nem tartanak igényt a tulajdonjog visszaadására.

Ez a rendezési elv minden nagyüzemre vonatkozik !

Ezzel a teljes földterület /szántóterület/ tulajdonjogilag teljesen megszemélyesítésre kerül, kivéve a jelen-

tős állami érdekből fenntartandó tulajdonjogot. Ezzel megteremtődhet a teljes szabad földforgalom, de megteremtődhet ezzel a föld hitelképessége is.

Mindezek után talán kimondható, hogy a föld tulajdonjogát ingyen senki sem szerezheti meg, kivéve, amikor a Ptk. ezt kifejezetten megengedi. Ezzel együtt megszüntetjük a földmonopóliumot, persze a továbbiakban esetleg kialakítható földmonopóliumot pedig korlátozni kell.

Ezt a jogi, illetve gyakorlati megoldást várhatóan és sokan támadni fogják. Különösen azok, akik változatlanul azt a jogi álláspontot képviselik, amely szerint a szövetkezetek nem törvényes jogcímen szereztek földtulajdont. Ezzel kapcsolatban többen is ettől jelentősen eltérő jogi véleményt fejtettek ki. Magam gyenge jogi érvelésnek tartom szentesíteni most és utólag a "törvényest", ha teljesen figyelmen kívül hagyjuk az emberi jogokat.

Gyenge érvnek tartom azt is, amely szerint egyesek azt állítják, hogy a földtulajdonosok nem kérik vissza földjeiket. Való igaz, hogy a jelenlegi tagok, akiknek a földjeik un. részarány kimutatásban szerepelnek, most még nem kívánják a közös használatból földjeiket kivonni. Itt az igény az, hogy a földjáraadé- rendszert váltsa fel egy földbérleti rendszer. Teljesen más a helyzet azok körében, akik újra tulajdonossá válhatnak. Várhatóan ezek egyrésze élni fog a tulajdonszerzés lehetőségével, mert miért is mondana le az elvesztett tulajdonról, ha erre a rehabilitációs törvény lehetőségét kíván biztosítani.

A rehabilitációs törvénynek a tulajdonosi jogok érvényesítésére jogvesztő határidőt kell meghatároznia, a földtörvénynek pedig szankciók alkalmazásával kell a földhasznosítást biztosítania.

Befejezve mondanivalómat kijelenthetem, hogy a nagybirtok-rendszer nem állítható vissza, mert az 1945-47 kö-

zött hozott államosítási törvények legitimitása - a többpártrendszerű parlament miatt - nem tehető vitássá.

Bizonyára még annak a veszélynek is ki vagyok téve, hogy szövetkezet ellenes a megoldásra tett javaslatom, holott a javaslat pont a szövetkezeti eszme, a szövetkezés iránti elkötelezettségből is született.

Bármilyen mélységű földrehabilitációra kerül sor, azt számításba kell venni, hogy a jelentős többség kisterületű földtulajdonossá válik, akik egzisztenciájukat, megélhetésüket, a jövőjüket a szövetkezésben /a szövetkezetben/ fogják megtalálni. Az teljesen más kérdés, hogy a mostanától már átépített modellben vagy formában.

Anélkül, hogy teljesen más jogterületre kívánnék áttérni, röviden hadd érintsem csupán: magam igazi szövetkezetnek azt tekintem, amelyben az alábbiak érvényesülnek és a gyakorlatban is megvalósíthatóak, vagyis az az igazi szövetkezet, amelyben:

- a tagok a szövetkezetet áttudják tekinteni, és döntéseiket - felelősségteljesen - ennek megfelelően hozzák meg;

- vagyonukkal és a tulajdonukkal szabadon rendelkeznek, gazdálkodási kockázatot vállalnak, önkormányzati hatáskörben rendelkeznek az eredmény felhasználásáról;

- a tőke, a tulajdon nem válik el egymástól, vagyis megteremtődik a tulajdon és a tőke egysége,

- amikor a gazdasági műveletekkel összefüggő valamennyi cselekvési sorozat eldöntése a tagokat illeti;

- amikor a kilépő nem veszíti el saját tulajdonjogát, kilépés esetén a tagot törvényi garancia illeti meg az elszámolásra;

- amikor a tulajdonosok kiszámíthatják döntéseik vár-

ható hatását;

amikor a szövetkezet gazdálkodásában a piacgazdálkodás szigorú törvényeihez alkalmazkodva keresi a legjobb formát;

- amikor a demokratikus önkormányzat kialakítására a tulajdonosok akaratából politika-mentesen kerül sor;

- a termelésben való személyes részvétel helyett vagy mellett, a tulajdonosi, vagyoni közreműködés válik meghatározóvá, stb.

Természetesen az elmondottakon túlmenően az igazi szövetkezet sajátosságainak kidolgozásához a szövetkezetpolitika és a jogtudomány szép, de nehéz feladat előtt áll.

Bizonyára szerény elemzésemben több ellentmondás is fellelhető, erre bevezetőmben is utaltam. Befejezésül a következőket szeretném elmondani:

Meggyőződésem, vagy legalábbis mélységesen hiszem, hogy a volt földtulajdonosok rehabilitációja nélkül a mult nem zárható le. Ezért a mostani legitim parlamentnek egy tiszteletreméltó törvénnyel kell ezt a kérdést véglegesen - a nemzet igazi akaratát is kifejezve és szolgálva - lezárni.